

ANALÝZA SPÔSOBU OCEŇOVANIA V TRADIČNOM SYSTÉME ÚČTOVNÍCTVA

Measurement analysis in traditional accounting system

Martina Podmanická

Tradičný systém účtovníctva je založený na oceňovaní v historických cenách¹. Napriek neustálej kritike a uskutočňovaným reformám realizovaným z iniciatívy odporcov tradičného systému účtovníctva, výsledkom ktorých je okrem poskytovania reálnejších a dôveryhodnejších informácií i značne hybridný systém účtovníctva z hľadiska používaných konkrétnych spôsobov oceňovania, naďalej systém účtovníctva založený na historických cenách zostáva dominujúcim účtovným systémom.

Cieľom príspevku je vysvetliť prednosti i nedostatky tradičného systému účtovníctva založeného na oceňovaní v historických cenách, objasniť do akej miery daný spôsob oceňovania ovplyvňuje výšku vyčísleného výsledku hospodárenia a naznačiť trendy a prístupy k oceňovaniu majetku a záväzkov s cieľom odstrániť nedostatky tradičného systému účtovníctva a tým i zvýšiť užitočnosť informácií poskytovaných účtovníctvom.

1 Prednosti a nedostatky tradičného systému účtovníctva

Základnou výhodou historických cien je ich objektívna zistiteľnosť. V prípade majetku historické ceny predstavujú sumu peňažných prostriedkov alebo peňažných ekvivalentov vynaložených v čase obstarania na jeho získanie a uvedenie do takého stavu a na také miesto, kde sa bude daný majetok využívať. Záväzky sa oceňujú v sume získanej protihodnoty v podobe obstaraného majetku resp. služby. V prípade záväzkov, ktoré nie sú späté s obstaraním majetku alebo služby, sa záväzky oceňujú v sume peňažných prostriedkov alebo peňažných ekvivalentov, ktoré sa budú musieť vynaložiť na ich úhradu. Základným kritériom vymedzenia rozsahu historických nákladov je teda zistiteľná súvislosť vynaložených nákladov s daným majetkom, pričom platí, že obstarávacia cena (vlastné náklady) daného aktíva by mala zahrňovať iba tie náklady, z ktorých očakávaný prospech vo forme výnosov bude dosiahnutý v budúcich účtovných obdobiach, nie v bežnom účtovnom období, týmto by sa dôsledne dodržala všeobecne uznávaná účtovná zásada vecnej a časovej súvislosti nákladov a výnosov a správne by sa vykázal výsledok hospodárenia v jednotlivých účtovných obdobiach. Napriek tomu, že táto prednosť historických cien je všeobecne akceptovaná, existujú situácie, ktoré objektívnu zistiteľnosť historických cien čiastočne spochybňujú.

Ďalšou značnou prednosťou historických cien je ich objektivita, preukázateľnosť a dokladová overiteľnosť a z toho vyplývajúca spoľahlivosť poskytovaných informácií tak pre hodnotenie finančnej situácie, finančnej výkonnosti účtovnej jednotky i pre hodnotenie výnosnosti investovaného kapitálu vloženého vlastníckmi účtovnej jednotky, ako aj pre internú kontrolu v rámci účtovnej jednotky či kontrolu uskutočňovanú kontrolným orgánom. Uvedené prednosti je treba zvlášť posudzovať pri vstupe do účtovného systému podniku² a zvlášť pri stanovení následnej ceny majetku a záväzkov.

¹ Historickými cenami rozumieme obstarávacie ceny, vlastné náklady a menovitou hodnotu.

² V tomto príspevku budeme pojmy „podnik“ a „účtovná jednotka“ považovať za synonymá.

Pre systém oceňovania v historických cenách je typické, že majetok a záväzky vyplývajúce z hospodárskych operácií sa v ňom oceňujú a účtujú v tej kúpnej sile peňazí, ktorú peňažná jednotka mala v čase uskutočnenia príslušnej hospodárskej operácie. Peňažná jednotka však na rozdiel od naturálnych jednotiek nezostáva počas určitého obdobia nemenná, jej kúpna sila sa mení. Znamená to, že predpoklad stálosti kúpnej sily peňažnej jednotky, na ktorom je finančné účtovníctvo a výkazníctvo tradične založené, v skutočnosti neplatí. Zmeny v kúpnej sile peňazí či neustále sa meniace trhové ceny majetku sú totiž neodmysliteľným znakom rozvoja trhovej ekonomiky a preto, ak v danom účtovnom období existovala inflácia, tak táto skutočnosť ovplyvní reálnu výšku kúpnej sily kapitálu podniku na konci účtovného obdobia, reálnu výšku vykazaného výsledku hospodárenia i jeho rozdeľovanie. Pre samotný podnik a hodnotenie jeho činnosti prostredníctvom účtovníctva je však oveľa významnejší ako vplyv inflácie dopad zmien cien konkrétnych položiek majetku. Ceny niektorých položiek majetku daného podniku môžu rásť rýchlejšie či pomalšie ako je miera inflácie, ceny iných druhov majetku môžu naopak poklesnúť. Preto, z hľadiska uspokojovania informačných potrieb rôznych skupín používateľov, tento systém oceňovania zlyháva. V podmienkach, kde sa trhové ceny bežne menia a dochádza k výrazným zmenám v kúpnej sile peňazí, sú účtovné informácie založené na historických cenách nedostatočne relevantné a objektívne. Nemôžeme však prehliadnuť ani tú skutočnosť, že oceňovanie v historických cenách a v pôvodnej kúpnej sile v období nárastu cien a inflácie znamená vykazovanie nadhodnotených ziskov (resp. podhodnotených strát) a tým i vyšší základ pre výpočet dane z príjmov.

Z uvedeného je zrejmé, že všetky identifikované problémové oblasti majú vplyv na oceňovanie majetku a záväzkov pri ich obstarávaní, následnom vykazovaní a sprostredkovaní i na výšku vykazaného výsledku hospodárenia. Preto, aby sa zúžil rozsah možného ovplyvňovania výšky majetku a záväzkov v súvahe i nákladov a výsledku hospodárenia vo výkaze ziskov a strát je nevyhnutné, aby účtovné jednotky dodržiavali ustanovenia týkajúce sa oceňovania uvedené v príslušných právnych predpisov a na základe nich vypracovali vnútorné predpisy pre vyčíslenie obstarávacej ceny či vlastných nákladov. Každá regulácia účtovníctva, či už na národnej alebo na nadnárodnej úrovni takéto ustanovenia obsahuje.

2 Spôsob oceňovania a jeho vplyv na výšku vyčísleného výsledku hospodárenia

Výsledok hospodárenia v tradičnom systéme účtovníctva založenom na oceňovaní v historických cenách je definovaný ako rozdiel medzi výnosmi skutočne realizovanými v danom účtovnom období a s nimi súvisiacimi nákladmi ocenenými v historických cenách. Pôvodne v tradičnom systéme účtovníctva historické ceny zostávali v účtovných knihách v prvotnom ocenení bez ohľadu na zmeny trhových cien podobných druhov majetku, či na zmeny vo všeobecnej kúpnej sile a to až do doby realizácie majetku.

Prvým závažným zásahom do takto ortodoxne chápaného oceňovania v historických cenách bolo uplatňovanie zásady opatrnosti pri oceňovaní majetku a záväzkov a v nadväznosti na to i nákladov a výnosov. Z uplatňovania zásady opatrnosti vyplýva, že očakávané, ale neisté výnosy sa neúčtujú a v účtovnej závierke nevykazujú. Tento aspekt zásady opatrnosti sa označuje ako realizačný princíp a znamená, že sa účtujú a vykazujú v účtovnej závierke len tie výnosy, ktoré boli ku dňu, ku ktorému sa zostavuje účtovná závierka už realizované. Na druhej strane musia byť v účtovnej závierke zohľadnené všetky predpokladané riziká a predpokladané straty. Vo vzťahu k vyčísľovaniu výsledku hospodárenia dôsledné uplatňovanie zásady opatrnosti minimalizuje vykazovanie výnosov a naopak maximalizuje vykazovanie nákladov. Zásada opatrnosti sa týmto dostáva do rozporu s aktuálnym princípom, podľa ktorého účtovná jednotka účtuje náklady a výnosy v tom účtovnom období v ktorom vznikli, bez ohľadu na deň ich úhrady, inkasa alebo na deň vyrovnaní iným

spôsobom a výsledok hospodárenia za účtovné obdobie sa zisťuje porovnávaním výnosov a s nimi vecne a časovo súvisiacimi nákladmi; účtovne vykázaný čistý zisk tak nekorešponduje so ziskom, ktorý sa vzťahuje k bežnému účtovnému obdobiu. Dôsledkom aplikovania realizačného princípu je ignorovanie nerealizovaných ziskov, vyplývajúcich z nárastu cien majetku, ktoré smeruje k vzniku tichých rezerv. Ďalším dôsledkom uplatňovania realizačného princípu je aj neúplné vykazovanie výsledku hospodárenia, resp. neúplné vykazovanie vlastného imania, pod vplyvom skutočnosti, že tzv. zisky z vlastníctva či držby majetku (angl. holding gains) sa nevykazujú v tom účtovnom období, kedy vznikajú, ale až vtedy, keď sa príslušná položka majetku stáva súčasťou spotreby a následnej realizácie. Na druhej strane však platí, že v danom účtovnom období sa môžu vykazať tie zisky z vlastníctva či držby majetku, ktoré vznikli v minulých účtovných obdobiach, ale realizované boli až v danom účtovnom období. V takomto prípade môže byť výsledok hospodárenia nadhodnotený.

Výsledku hospodárenia zisťovanému v systéme oceňovania v historických cenách sa taktiež vyčíta, že sťažuje analýzu i porovnateľnosť vykazovaných údajov, nakoľko tento systém účtovníctva poskytuje relatívne široký priestor pre aplikáciu rozličných metód a techník oceňovania (napr. metódy oceňovania úbytku zásob či periodickej alokácie nákladov), čoho výsledkom je široká škála rôznej výšky nákladov, a teda i výsledku hospodárenia v jednotlivých účtovných obdobiach, v závislosti od použitej techniky oceňovania.

Nespornou výhodou výsledku hospodárenia zisťovaného v systéme oceňovania v historických cenách je skutočnosť, že tento systém účtovníctva je založený na skutočne uskutočnených transakciách, a teda výsledok hospodárenia v ňom zisťovaný je objektívny a preto overiteľný.

3 Trendy a prístupy k oceňovaniu majetku a záväzkov s cieľom odstrániť nedostatky tradičného systému účtovníctva

Aby sa uvedenému subjektívnemu ovplyvňovaniu položiek v účtovnej závierke zabránilo, vyžadujú naše účtovné predpisy i IFRS vo vymedzených prípadoch neuplatniť realizačný princíp a oceňovať určité položky majetku v bežných hodnotách. Vymedzené položky majetku a záväzkov sa ku dňu, ku ktorému sa zostavuje účtovná závierka oceňujú reálnou hodnotou. Dôvodom je jednak skutočnosť, že aktívny trh dokáže objektívne stanoviť ich reálnu hodnotu a jednak skutočnosť, že reálna hodnota používateľom informácií z účtovnej závierky poskytuje spoľahlivejšie meradlo pre ich hodnotu, bez ohľadu na to, či je vyššia alebo nižšia ako cena, za ktorú boli pôvodne obstarané. Pri položkách, s ktorými sa aktívne obchoduje na trhu, je zanedbateľné riziko, že nerealizovaný zisk obsiahnutý v ich vyššej reálnej hodnote nebude dosiahnutý, nakoľko je možné tieto položky vo veľmi krátkom čase predať a doposiaľ nerealizovaný zisk tak dosiahnuť. Rozdiely medzi pôvodnou cenou a reálnou hodnotou sa ku dňu, ku ktorému sa zostavuje účtovná závierka účtujú buď výsledkovo alebo súvahovo v závislosti od charakteru daného majetku. Snáď najväčším problémom pri uplatňovaní uvedených postupov pri vymedzených položkách majetku a záväzkov v našich súčasných podmienkach je skutočnosť, že tieto postupy vychádzajú z podmienok rozvinutého finančného trhu (nakoľko sa jedná predovšetkým o položky finančného majetku). Slovenský akciový trh je najmenej rozvinutý zo všetkých členských štátov Európskej únie. Na Slovensku pretrváva veľká nedôvera verejnosti v prakticky akékoľvek investovanie mimo bankového sektora. Krach nebankových subjektov v deväťdesiatych rokoch znamenal výrazné naštartenie dôvery v akékoľvek investovanie dočasne voľných peňažných prostriedkov. K tomu sa neskoršie pridala i súčasná globálna kríza.

Tradičné účtovníctvo je postupne doplňované o mnohé výnimky a kompromisy, čím stratilo veľa z pôvodnej filozofie a stáva sa menej zrozumiteľným a použiteľným. V dôsledku uvedeného väčšina inovácií, ktorými dnešné účtovníctvo prechádza, smeruje k nahradeniu

historických cien inými oceňovacími základňami predovšetkým pri zostavovaní účtovnej závierky. Nadalej aj napriek hybridnosti, ktorou sa tento systém účtovníctva vyznačuje, však zostáva dominujúcim účtovným systémom v mnohých krajinách, preto je nutné ho neustále zdokonaľovať, aby účtovníctvo mohlo svoje funkcie efektívne uskutočňovať.

Abstrakt

Tradičný systém účtovníctva je založený na oceňovaní v historických cenách. Napriek neustálej kritike tohto systému, historické ceny sú v súčasnosti prevládajúcim spôsobom oceňovania majetku a záväzkov vo finančnom účtovníctve i zverejňovanej účtovnej závierke v súlade s IFRS i US GAAP. Príspevok vysvetľuje prednosti a nedostatky tradičného systému účtovníctva založeného na oceňovaní v historických cenách, objasňuje do akej miery daný spôsob oceňovania ovplyvňuje výšku vyčísleného výsledku hospodárenia a naznačuje trendy a prístupy k oceňovaniu majetku a záväzkov s cieľom odstrániť nedostatky tradičného systému účtovníctva a tým i zvýšiť užitočnosť informácií poskytovaných účtovníctvom.

Kľúčové slová: historické ceny, zásada opatrnosti, realizačný princíp

Summary

Traditional accounting system is based on the historical cost basis. Despite ongoing criticism, the measurement basis most commonly adopted by entities in preparing their financial statements according to IFRSs and US GAAP is historical cost. The paper explains the advantages and the disadvantages of the traditional accounting system and the impact of elements measurement of financial statements on the determination of profit. The paper indicates trends and approaches to the measurement of assets and liabilities in order to eliminate the disadvantages of the traditional accounting system and thereby increase the usefulness of the information provided by the accounting.

Key words: historical cost, conservatism, realization principle

JEL klasifikácia: M40, M41

Použitá literatúra

- [1] FIREŠ, B. – ZELENKA, V. 1997. Oceňování aktiv a dluhů. Praha : Management Press, 1997. 175 s. ISBN 80-85943-24-7.
- [2] Medzinárodné štandardy pre finančné vykazovanie (IFRS) : vydané do 1. januára 2009 : rekonštruované znenie Medzinárodných štandardov pre finančné vykazovanie (2009) : vrátane Medzinárodných účtovných štandardov (IAS) a interpretácií spolu s pripojenými dokumentami vydanými k 1. januáru 2009. Zväzok I. Bratislava : SÚVAHA, 2009. 1462 s. Medzinárodné štandardy pre finančné vykazovanie. ISBN 978-80-89265-12-1.
- [3] Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov.
- [4] <http://www.finance.gov.sk>

Kontakt

Martina Podmanická, Ing., PhD., Katedra účtovníctva a audítorstva, FHI EU v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, tel.: +421 2 67 295 762, martina.podmanicka@euba.sk